

Олена Змієвська

Оксана Козачишина

(м. Вінниця, Україна)

**СЕМАНТИКО-КОГНІТИВНИЙ ТА
ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ КОНЕКТОРІВ
МЕНТАЛЬНИХ ПРОСТОРІВ СЕНСОРИКИ В СУЧАСНІЙ
АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ**

Предметом когнітивних досліджень текстової семантики крізь призму авторської сенсорики є те, як мова та дискурс втілюють ментальні процеси сприйняття світу через сенсорні модуси. Сукупність ментальних просторів авторської сенсорики постає як одна із реконструйованих моделей аналізу сенсорики в інтенційному аспекті семантики художнього тексту. Для реконструкції ментальних просторів виділені два види сенсорно значущих конекторів – конектори-ідентифікатори та рольові конектори. У смисловій структурі тексту вони виконують інтегративну, інференційну, ідентифікаційну та трансформуючу функції та постають як сигнали вияву авторської сенсорики у художньому тексті.

Ключові слова: *авторська сенсорика, ментальні простори, сенсорно значущі конектори, інтегративна функція, інференційна функція, ідентифікаційна функція, трансформуюча функція*

Предметом когнитивных исследований текстовой семантики сквозь призму авторской сенсорики считается то, как язык и дискурс воплощают ментальные процессы восприятия мира через сенсорные модусы. Совокупность ментальных пространств авторской сенсорики может быть одной из реконструированных моделей анализа сенсорики в интенциональном аспекте семантики художественного текста. Для реконструкции ментальных пространств выделено два вида сенсорно значащих

коннекторов- коннекторы-идентификаторы и ролевые коннекторы. В смысловой структуре текста они исполняют интегративную, идентификационную, инференциальную и трансформирующую функции и представляют собой сигналы проявления авторской сенсорики в художественном тексте.

Ключевые слова: авторская сенсорика, ментальные пространства, сенсорно значащие коннекторы, интегративная функция, инференциальная функция, трансформирующая функция

The object of cognitive researches in text semantics in terms of author's sensorics is the way how language and discourse reflect mental processes of world perception through sensory system. The paper focuses on the issue of construing the author's sensory system embodied in literary narrative and texture. It is assumed that the sensory facet of text semantics can be reconstructed via sensory layering as a cognitive substrate of literary text semantics. The paper analyses sensory signals (or dominants) as markers of the author's sensory system built in a literary texture.

Key words: author's sensory system, mental spaces, sensory-charged connectors, integration function, inferential function, identity function, transforming function, sensory signals

Входження лінгвістики у федерацію когнітивних наук сприяло формуванню нової когнітивної парадигми досліджень художнього тексту. Тенденція залучення інструментарію когнітивної лінгвістики до моделювання текстового простору [2, с. 14] базується на розгляді семантики художнього тексту, перш за все, як форми фіксації знань людини (автора та/або читача) [1], як ментальної репрезентації дійсності [4].

Предметом когнітивних досліджень текстової семантики крізь призму авторської сенсорики є те, як мова та дискурс втілюють ментальні процеси сприйняття світу через сенсорні модуси, а також як і за допомогою яких структур вербалізуються перцептивні знання автора тексту. Однією з таких

структур виступають ментальні простори (mental spaces) сенсорики [5, с.1], які розглядаються нами як результат актуалізації у семантиці тексту, концептуалізованого авторського сенсорного сприйняття дійсності [3, с.204]. Отже, можна говорити про семантико-когнітивну природу ментальних просторів сенсорики, оскільки вони вибудовуються у мисленнєвій діяльності автора, набувають означення у семантиці художнього тексту та можуть бути реконструйовані шляхом побудови відповідних концептуальних моделей.

Сукупність ментальних просторів авторської сенсорики постає як впорядкована згідно з певними закономірностями чи тенденціями послідовність виявів однієї з форм авторської присутності у художньому тексті. Визначення спектра семантико-когнітивних параметрів авторської сенсорики створює підґрунтя для встановлення тих текстових елементів, які вказують на структурні, семантичні й когнітивні особливості організації ментальних просторів сенсорики.

Такі елементи функціонують у тканині тексту як *сигнали* висвітлення авторської сенсорики. Останні розуміються як показники силових центрів, “згущення” лексичних одиниць, в яких “сенсорне значення” сполучається з семантикою сприйняття світу через зір, слух, дотик, смак, нюх та з семантикою кінетичного сприйняття. Вони набувають статусу *сенсорно значущих* текстових елементів, що прямо (через номінації та дескрипції, які належать до тематичної сітки сенсорики) або опосередковано (через тематичні асоціації, які виникають у межах зазначеної тематичної сітки або співвіднесених з нею лексико-семантичних груп) вказують на вияви авторської сенсорики у тексті.

У межах сукупностей ментальних просторів авторської сенсорики функцію таких сигналів виконують сенсорно значущі конектори просторів. У цій статті ми ставимо за мету визначити основні функції сенсорно значущих конекторів для інтерпретації смислової структури тексту. Зазначена мета передбачає вирішення таких завдань як 1) визначення можливих параметрів їх типологізації, що є релевантною для вивчення авторської сенсорики як

іманентної властивості семантики художнього тексту; 2) реконструкція ймовірних конфігурацій ментальних просторів сенсорики, що утворюються через певні типи сенсорно-значущих конекторів.

Розгляд семантики будь-якого художнього тексту як динамічного конгломерата ментальних просторів, що репрезентують різні точки зору (viewpoints) або фільтри (зоровий, слуховий, тактильний, нюховий, смаковий), крізь які згідно з авторським задумом відбувається сприйняття читачем текстової дійсності в цілому або певного її елемента [6, с. 123], уможливорює існування *сенсорної перспективи* тексту. Отже, провідною функцією сенсорних конекторів є забезпечення текстового зв'язку між ментальними просторами сенсорики, встановлення ієрархії ментальних просторів в залежності від авторської інтенції. Іншими словами, сенсорні конектори виконують *інтегративну роль* в актуалізації сенсорної перспективи художнього тексту.

Сенсорні конектори виступають у ролі носія певної сенсорної інформації, що “закодована” у концептуальній площині художнього тексту і може бути виявлена через побудову моделей ментальних просторів сенсорики. У цьому сенсі можна говорити про *інференційну функцію* сенсорних конекторів як показників прихованої інформації в тексті

Крім того, враховуючи когнітивну природу конекторів взагалі, сенсорні конектори можна розглядати як текстові елементи, які “означують” у тканині тексту концептуальні складові сенсорики (запах, смак, звук, музику, мову, світло, колір, форму, розмір, тиск, тепло, холод, біль, рух тощо), тобто опредметнюють їх в межах ментального простору того чи іншого виду чуття, виконуючи тим самим *функцію ідентифікації*.

Наявність у тексті *конекторів-ідентифікаторів* (identity connectors) [5, с.3-10] вказує на присутність певної сенсорної складової, але не розкриває її функціональну значущість. Коли ж у фокусі авторської уваги постає функція або роль, яку виконує той чи інший елемент ментального простору, рухаючись по тексту, тобто трансформуючись у відповідні компоненти

іншого/інших ментальних просторів (як правило, змінюючи свої властивості та ознаки), сенсорний конектор набуває статусу *рольового* (role connector) [5, с. 39-51; 6, с. 132-133], виконуючи при цьому *трансформуючу функцію*. Динаміка рольових сенсорно значущих конекторів є засобом послідовної, лінійної експлікації авторської сенсорики в художньому тексті та окреслення контурів сенсорного шару його семантики.

Отже, розглядаючи *конектори* як сенсорно значущі компоненти ментальних просторів, які завдяки формам своєї мовної репрезентації у тканині художнього тексту дискретно та/або сукупно відображають концептуальні вияви авторської сенсорики, ми припускаємо, що, вони мають найбільший інтегративний потенціал серед інших компонентів ментальних просторів сенсорики, поєднуючи воедино окремі текстові фрагменти.

Проілюструємо викладене на прикладі аналізу короткого оповідання Карлоса Булозана “Silence” (HAAL, p. 2079-2081), в якому сама назва – “Silence” – вказує на концептуалізовану складову модусу слуху як ключову для цього оповідання. В центрі сюжету головний герой, єдиним супутником життя якого вже протягом декількох років є тиша, доказом чого слугують низка текстових фрагментів (надалі ТФ, нумерація яких відповідає їх послідовності у розвитку сюжету), починаючи із зачину оповідання (ТФ₁):

ТФ₁. *When he first came to this town he had hoped that the silence of other years would not follow him.<...> The silence followed him there, had wrapped up his life almost completely, so that now it was five years since he had talked to another human being.* (HAAL, p. 2079)

У ТФ₁ розпізнаємо два ментальних простори (МП), один яких є простором слухового сприйняття, а інший простором-базою, тобто простором, на основі якого виникають нові ментальні простори. Ці простори поєднані конекторами-індентифікаторами *he* та *the silence*.

Перший ментальний простір – ментальний простір сподівань *he had hoped that the silence of other years would not follow him*, актуалізує конектор *the silence*, який повертає нас до слухового ментального простору минулого

часу (*of other years*), де ключовою виступає опредметнена у тексті складова сенсорики “тиша”.

Нестерпне бажання чоловіка позбавитись відчуття постійної тиші (яке підкреслюється парантезою *for he had worked every day to run away from the silence*), а отже і постійної самотності, приводить до його досить незрозумілих на перший погляд дій – чоловік розмовляє зі стінами, годинником, гладить стілець, щоб відчутти присутність в кімнаті ще однієї істоти. Використання автором сенсорних лексичних одиниць “*deaf*” та “*mute*” з узуальною негативною оцінкою підсилює ефект непереможності тиші:

ТФ₂. *He had spoken to the walls until they had become deaf with his solicitude and pleading. He had caressed the chair until it had stood mute with pity for him. He had conversed with almost everything in his room, even to the little clock that woke him up in the morning. But one Sunday morning when he did not go to work – for he had worked every day to run away from the silence – he saw the green curtains hanging on his window. He was excited. He was surprised why he had not noticed them before.* (HAAL, p. 2079)

Введення у ТФ₂ ще одного виду чуття, а саме тактильного (*caressed the chair*) та інших складових модусу слуху (*spoken, deaf, mute, conversed*) генерує появу відповідних ментальних просторів сенсорики (див. Рис.1).

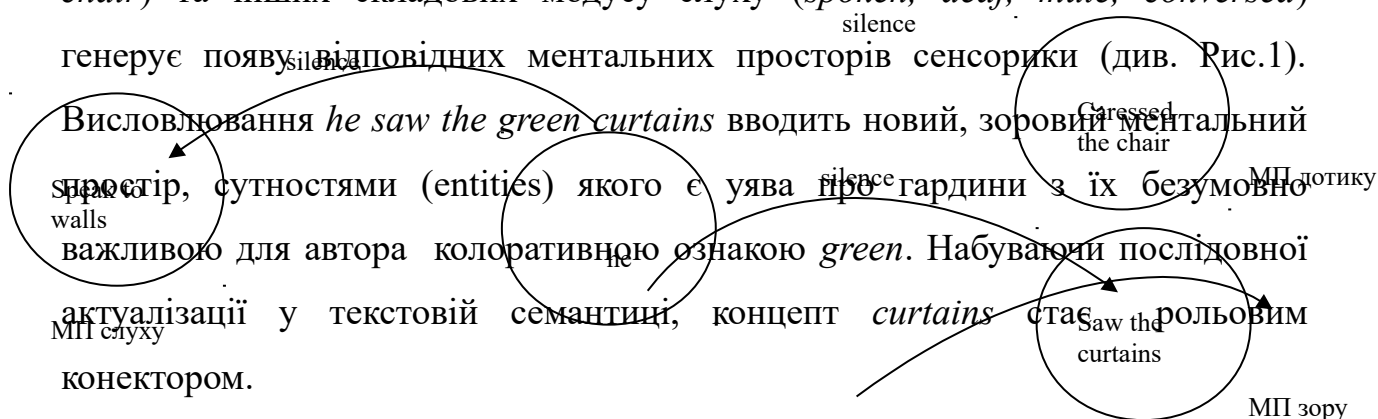

Рис.1. Реконструкція ментальних просторів сенсорики у ТФ₂

Одного дня герой побачив у вікно дівчину, що сиділа у парку напроти його будинку. Вона приходила до парку щодня і протягом декількох годин читала книгу. Єдиним засобом віртуального спілкування між дівчиною та чоловіком став колір гардин у кімнаті чоловіка. Щоразу він міняв гардини так, щоб їх колір відповідав кольору її одяжі:

ТФ₃. *He <...> parted the curtains and looked on the college lawn across the street where a girl was sitting and reading a book.<...> He leaned far out accross the window and noticed that the girl was wearing a white sweater and a grey skirt. Her hair was brown and long. <...> His hands clutched at the green curtains.*

У межах ТФ₃ у реченнях *He leaned far out accross the window and noticed that the girl was wearing a white sweater and a grey skirt. Her hair was brown and long* дієслово *noticed* виступає показником побудови ще одного ментального простору зорового сприйняття – простору, сутностями якого виступають *the girl, a white sweater, a grey skirt* та *brown hair*. У цьому текстовому фрагменті актуалізується ще один конектор-ідентифікатор *a girl* (див. Рис.3).

Ключова фраза всього оповідання – *I must match the color of her sweater* – з’являється у ТФ₄.

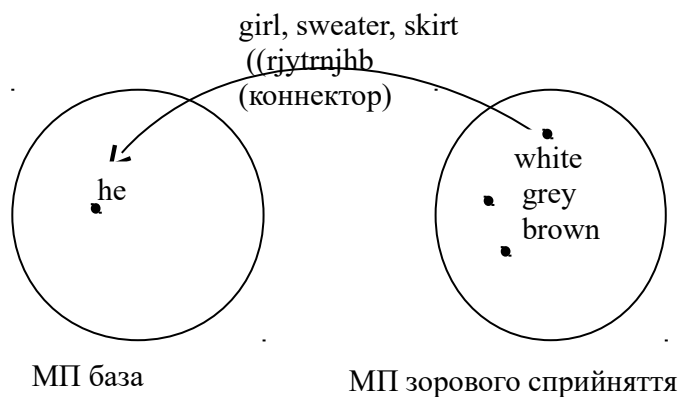
ТФ₄. *"Oh!" he whispered in horror. "That will never do! I must match the color of her sweater!"*

<...> when she left to give him back his silence, he pulled frantically at the curtains and ran out of the room. He <...> bought curtains that would match the whiteness of the girl's sweater. <...> It was his first feeling of attachment to the strange girl.

But the next afternoon <...> he saw her walking along the street with a red sweater and a black skirt. <...> he rushed to the store for red curtains. So every afternoon <...> he would watch her in the window to see what color she was wearing; then he would run to the store and buy curtains that would match it,

feeling good and sufficient for the next twenty-four hours of her absence. (HAAL, p. 2079-2080)

Рис.2. Реконструкція ментальних просторів у ТФ₃

У текстовій семантиці спостерігається протиставлення двох сенсорних складових “тиша – колір”, де колір асоціюється із словами в спілкуванні як засобом боротьби з тишою, тобто самотністю. Сенсорно значуща лексема *the color* функціонує як рольовий конектор, поєднуючи два протилежних світи – безбарвний світ героя та кольоровий світ дівчини. Рольовими конекторами слугують також *curtains*, *sweater* та *skirt*, які, мігруючи з одного зорового простору в інший, концептуально поєднують ментальні світи чоловіка та дівчини, змінюючи тільки свою сенсорну ознаку – колір (див. Рис.3).

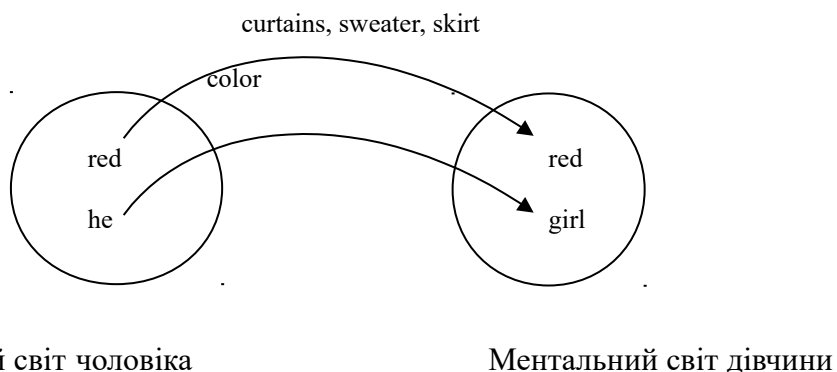

Рис.3. Поєднання ментальних світів чоловіка та дівчини через сенсорно значущі конектори

Віртуальне поєднання й спілкування головного героя та дівчини через колір – концептуальну складову зору – допомогло йому на певний час перемогти гнітючий страх тиші, що підкреслюється злиттям в уяві чоловіка кольору, дівчини та музики (*the color – the girl – the music*) (див. ТФ₅).

ТФ₅. Now the silence that had followed him everywhere was drowned by the riot of color in his room. She was alive in his room, in his mind and heart. She was living music of his days and nights. <...> The silence was quieted. (HAAL, p. 2080)

Раптом, коли дівчина одного дня зникає з його життя, нестерпна тиша знову оточує чоловіка:

ТФ₆. Then one night he <...> wept bitterly, hearing the silence coming from everywhere around him. (HAAL, p. 2080-2081)

Підсумовуючи результати аналізу, можна зробити висновки, що авторська сенсорика в тексті висвітлюється через сукупність мовних засобів, які включають:

- поверхневі сигнали сенсорики, що представлені компонентами лексико-тематичної сітки сенсорних номінацій та дескрипцій (*the silence, deaf, caressed, mute, saw, green, noticed, looked, white, grey, clutched, brown, the color, red, black, music*);
- ключові слова “*silence*” та “*color*”, відповідно негативна та позитивна конотації яких визначають смислову структуру оповідання;
- додаткове акцентування рамочним повтором ключового слова “*silence*”, що дублює назву, в сильних позиціях тексту, а саме в першому та останньому реченнях оповідання (*When he first came to this town he had hoped that the silence of other years would not follow him; Then one night he <...> wept bitterly, hearing the silence coming from everywhere around him.*);
- повний синтаксичний паралелізм низки речень, що містять сенсорику (*He had spoken; He had caressed; He had conversed*).

З першого речення (*When he first came to this town he had hoped that the silence of other years would not follow him*) автор вводить нас в один із

ментальних просторів сенсорики, таким чином роблячи сенсорику слуху домінантною властивістю цього художнього тексту. Наведене речення слугує не просто поясненням заголовка самого оповідання (*Silence*), але, розкриваючи особливості світосприйняття автора, зокрема через сенсорний фільтр слуху, задає хід інтерпретації всього тексту. Семантика слова “*silence*” контекстуально навантажена негативною конотацією, яка переноситься на тональність всього тексту. В цьому розумінні вираження сенсорних інтенцій автора пов’язане з відчуттям страху і самотності, а саме слово “тиша” набуває негативно забарвленої метафоричності (*The silence followed him there, had wrapped up his life almost completely; The silence was quieted; to give him back his silence; the silence coming from everywhere around him*).

Отже, як бачимо з наведеного аналізу, стрижневою ознакою сенсорно значущих конекторів є їх здатність “пронизувати” всі площини такої багатомірної структури як художній текст [див. 22:67; 23:3,26-27; 5:29], включаючи його текстову тканину. Так, у когнітивній площині через рольові конектори та конектори-ідентифікатори відбувається концептуалізація авторського сенсорного сприйняття. У наративній площині рольові конектори вибудовують послідовність ментальних просторів сенсорики, що втілюються у низці текстових фрагментів (ТФ₁ – ТФ₂ – ТФ₃ – ТФ₄ – ТФ₅ – ТФ₆), формуючи лейтмотив оповідання (самотність – “кольорове спілкування” – гармонія душі – самотність). Метафоричне подання дівчини як музики, що увійшла в життя героя, як “бунту кольорів”, віртуальна розмова героїв кольорами – все це націлено на те, щоб викликати у читача певний сенсорний резонанс. Це підтверджує наше припущення про те, що сенсорика є чи не найважливіша властивість побудови та розгортання семантики тих художніх текстів, де авторське сприйняття дійсності переломлюється через чуттєвий фільтр.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробйова О. П. Концептологія в Україні : здобутки, проблеми, прорахунки / О. П. Воробйова // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія : “Філологія”. – Т. 14. – № 2.– К. : Вид. центр КНЛУ, 2011. – С. 53-64
2. Воробьёва О. П. Вирджиния Вулф и поэтика инсайта / О. П. Воробьёва // Горизонты современной лингвистики : Традиции и новаторство : [сб. в честь Е. С. Кубряковой]. – М. : Языки славянских культур, 2009. – С. 764–776.
3. Змієвська О.О. Семантико-когнітивна природа авторської сенсорики в художньому тексті / О.О. Змієвська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. . Серія : “Філологія (мовознавство)”. – Т. 17. – Вінниця : Тов «Фірма «Планер», 2013. – С. 204-208
4. Кубрякова Е. С. Язык и знание : На пути получения знаний о языке : Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
5. Fauconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language / G. Fauconnier – Cambridge Univ. Press, 1994. – 190 p.
6. Turner M. The Literary Mind / M. Turner – Oxford; N.Y.: Oxford Univ. Press, 1996.
7. HAAL: The Heath Anthology of American Literature. Vol. 2. – Lexington (Mass.): P.C. Heath and Company, 1994.